

HISTORIA ECCLESIAE

Ambrus Mózes*

Kolozsvár

Teológiai tanárok munkássága a *Református Szemle* tükrében a második bécsi döntést megelőzően és azt követően**

1. Bevezetés

A II. bécsi döntés kedvező fordulatot hozott az Észak-Erdélyben élő magyarság számára, és ez megmutatkozott a tudományos életben is. Az alább következő kimutatás azt jelzi, hogy milyen hatással volt az anyaországhoz való visszatérés a teológiai tanárok munkásságára. A *Református Szemle* az Erdélyi Református Egyházkerület egyik legjelentősebb sajtóorgánuma volt, így csak a benne megjelent írásokat vettük számba. Először azt néztük meg, hogy a II. bécsi döntés előtt hány írást közöltek a teológiai tanárok a *Református Szemle*-ben. Csupán azon tanárok munkásságát vizsgáltuk, akik 1940–1945 között tanítottak a kolozsvári Teológiai Fakultáson, méghozzá attól az évtől, amikor tanárai lettek ennek az intézetnek. Tavasz Sándor 1920-tól kezdett el tanítani, Imre Lajos 1921-ben csatlakozott a tanári karhoz, Gönczy Lajos és Nagy Géza 1926-ban, Maksay Albert egy évvel később, 1927-ben lett tagja a tanári karnak, Nagy András pedig 1937-ben. Nem vizsgáltuk azokat a cikkeket, amelyeket a teológia igazgatósága írt alá, és azokat a hivatalos egyházi rendelkezéseket sem, amelyeket Tavasz Sándor püspökhelyettesként jegyzett.

A kutatás eredményét grafikonok segítségével illusztráltuk. Az 1940. év írásait részletesebben szemügyre vettük. Ebben az esztendőben négy tanár, Tavasz Sándor, Gönczy Lajos, Imre Lajos és Nagy András írásai jelentek meg a *Reformá-*

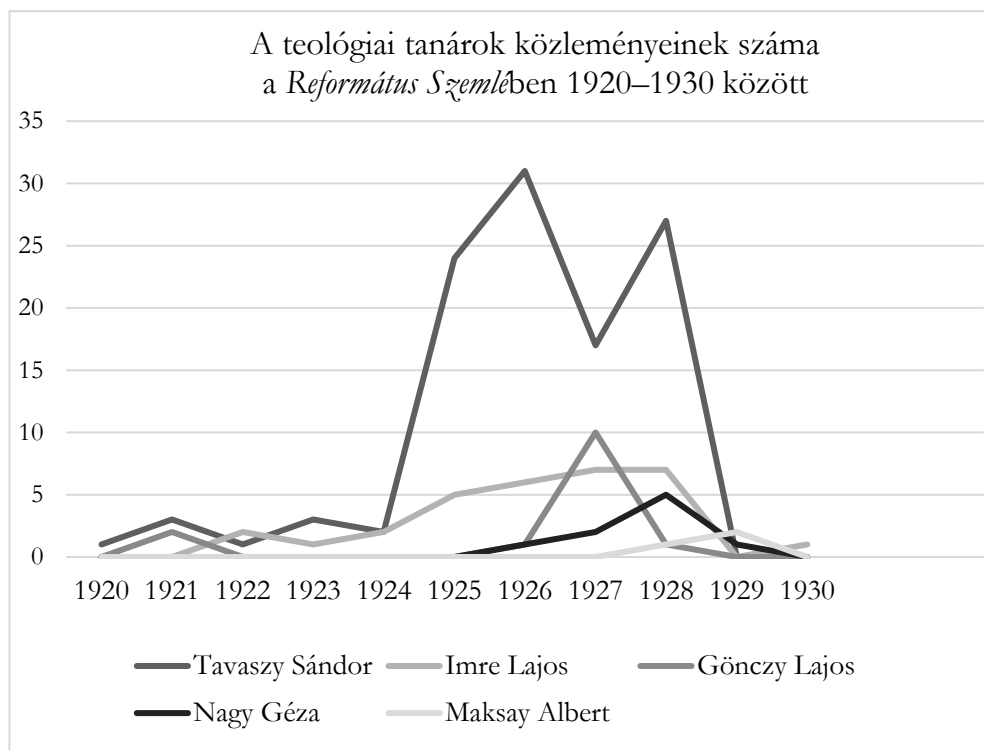
---

* Ambrus Mózes (Brassó, 1998) a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet (KPTI) másodéves magiszterhallgatója. Középiskolai tanulmányait Brassóban végezte az Áprily Lajos Főgimnáziumban. 2016-tól a KPTI hallgatója. A 2020–2021-es, illetve a 2021–2022-es tanévben a Sapientia Hungariae Alapítvány Collegium Talentum programjának ösztöndíjasa. Érdeklődési és kutatási területei: a brassói reformátusság története, a lerombolt brassói református templom története, a dél-erdélyi reformátusság 20. századi története.

** A tanulmány a Sapientia Hungariae Alapítvány Collegium Talentum programjának keretében készült.

tus *Szemlében*, és azt kerestük bennük, hogy változott-e stílusuk, mondandójuk, témájuk a II. bécsi döntést követően. Végül külön táblázatban közöljük a vizsgálódás eredményét.

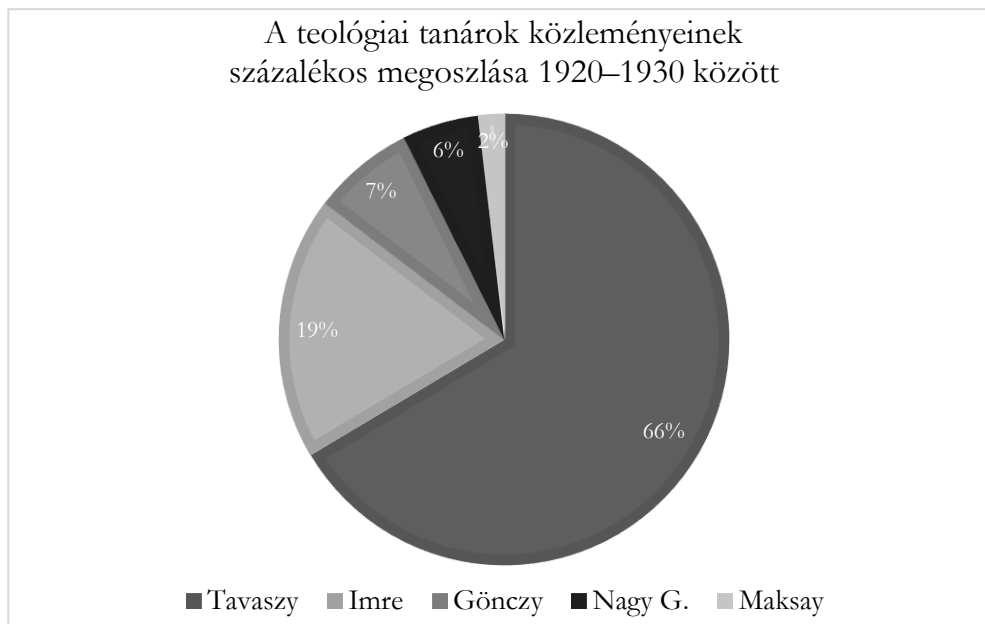
2. A teológiai tanárok *Református Szemlében* megjelent közleményei 1920–1930 között

A fenti diagram a Trianon utáni első tíz év publikációt mutatja. Ebből kitűnik, hogy a legtöbbet Tavaszty Sándor írta. Ennek természetesen az is a magyarázata, hogy 1925-ben ő lett a lap főszerkesztője, s ebbéli minőségében sok vezércikknek lett a szerzője: 1925-ben 24 közleményből 22 vezércikk (!). Ugyanebben az évben Imre Lajos 5 cikket közölt, ezek közül 3 volt vezércikk. A 20-as években Tavaszty publikált a legtöbbet: a 31 írásból 26 volt vezércikk és 5 tanulmány. A diagramból kitűnik, hogy Gönczy Lajos is komoly tudományos munkával debütált: egy évvel azután, hogy végleges tanári kinevezést kapott, 10 írással jelentkezett, ezekből 5 volt tanulmány és 5 vezércikk. Nagy Géza tanárrá való kinevezése után szinte minden évben közölt, de ritkán írt vezércikket. Maksay Albert a század második évtizedében csupán három cikkel jelentkezett. Mivel Nagy

András csak 1937-ben csatlakozott a tanári karhoz, a 20-as években kifejtett tudományos munkásságát nem vizsgáltuk.

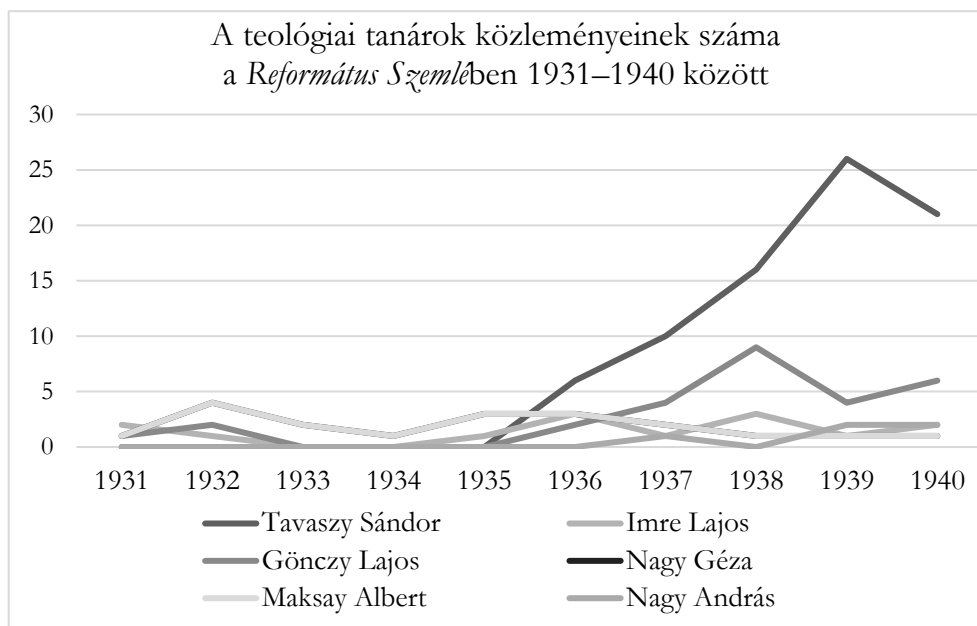
A diagramon jól kirajzolódik az 1929-es visszaesés. A legszemléletesebb az, hogy Tavasz Sándor egy évvel korábban 27 cikket közölt, 1929-ben viszont sem ő, sem Gönczy Lajos, sem Imre Lajos nem publikált a *Református Szemlé*ben. Ennek oka a főszerkesztőváltás lehetett, ugyanis 1928-ban még Tavasz Sándor volt a lap főszerkesztője, egy év múlva pedig már az akkor főjegyzői tisztséget is ellátó Vásárhelyi János vette át a lap szerkesztését. A váltás utáni évben (1930) csupán Imre Lajos közölt egyetlen cikket.

A 20-as években a teológiai tanárok összesen 156 cikket tettek közzé az egyház hivatalos lapjában. Ennek 66%-át (109 cikk) Tavasz Sándor jegyezte, amelyet főszerkesztői minősége magyaráz. Őt Imre Lajos követte a maga 19%-ával (31 cikk). Gönczy Lajos és Nagy Géza a cikkek 6/7%-át jegyezték, Maksay Albert pedig csupán három tanulmányt közölt, s ez a publikációk 2%-át tette ki.

3. A teológiai tanárok *Református Szemlé*ben megjelent közleményei 1931–1940 között

A 20. század harmadik évtizedének elején még mindig érezhető Tavasz Sándor leváltásának következménye, ugyanis 1936-ig nem közölt egyetlen cikket sem, és Gönczy Lajos is csak 3, Imre Lajos pedig mindössze 5 írást jelentetett meg. Ebben az időszakban mindenképpen Nagy Gézát tekinthetjük a legtermékenyebb

egyházi írónak, mivel az évtized első felében 11 tudományos értekezéssel jelentkezett. Maksay Albert tollából csupán egyetlen cikk született, 1933-ban pedig vezércikket publikált. Viszont az évtized második fele ismét fellendülést hozott. Tavaszy visszakерült régebbi státusába, ismét a lap főszerkesztője lett. A diagramon jól kirajzolódik, hogy 1936-ban már 6 cikket írt, és ez a szám 1939-ben 26-ra szaporodott, így messze többet közölt pályatársainál. Gönczy Lajos szintén újult lelkesedéssel írta cikkeit a harmincas évek második felében. A legtöbbet 1938-ban közölte. Érdeemes megemlítenünk, hogy 1937-től teológiai tanár lett

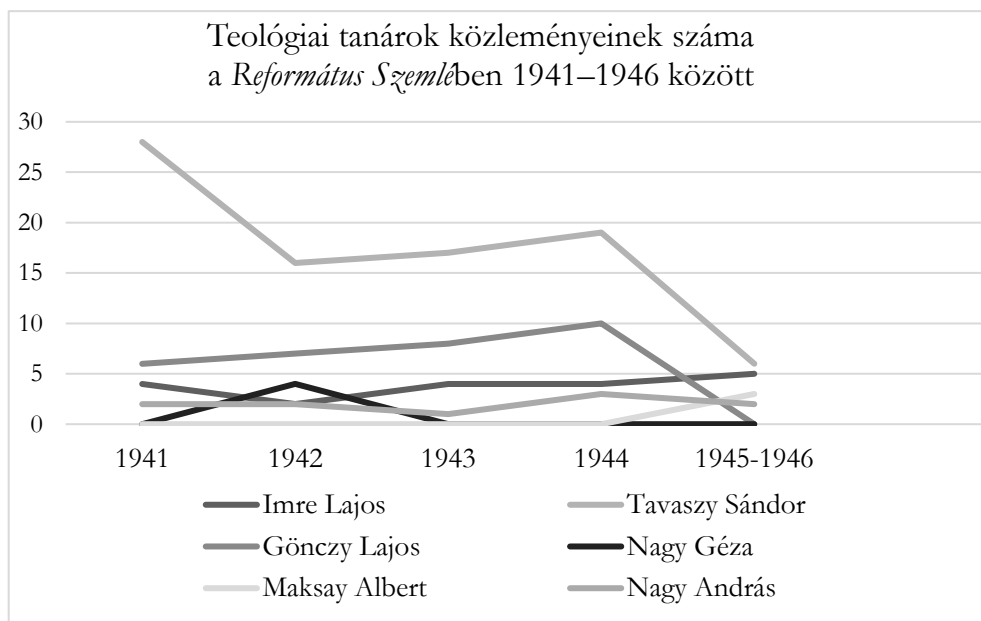

Nagy András, aki négy év alatt 3 írást közölt öszö-vetségi tárgykörben.

A diagram jól mutatja, hogy a negyedik évtizedben is Tavaszy volt a legtermékenyebb 79 írással. Őt Gönczy Lajos követte, aki ez idő alatt 28 cikket közölte. Nagy Gézától 20, Imre Lajostól 15 írás jelent meg, Nagy András és Maksay Albert pedig 3-3 írással jelentkezett a *Refor-*

mátus Szemle hasábjain. Érdeemes megjegyeznünk azonban, hogy Nagy András kezdő tanárként közölt ennyi írást, Maksay Albert pedig tíz évvel korábban lett tanár.

4. A teológiai tanárok *Református Szemlé*ben megjelent közleményei 1941–1946 között

Az 1941–1946 közötti időszak legtermékenyebb szerzője továbbra is Tavaszy Sándor maradt. A diagramon azonban egyértelműen kitűnik, hogy ebben az időszakban a tanárok kevesebbet publikáltak, mint a háborút megelőző években. Tavaszy továbbra is a lap főszerkesztője volt, így nem meglepő, hogy a legtöbb vezércikknek ő volt a szerzője, viszont a háború végére már ő is csak 6 írással jelentkezett. Ez a korábbi évekhez képest egyértelmű visszaesés volt, ugyanis az évtized első évében még 28 cikket közölt. Nagy Géza csupán 4 írást jelentetett meg ezekben az években, a hat évből ötben egyetlen cikket sem közölt. Érdeemes megjegyezni, hogy Nagy András ebben az időszakban közölte a legtöbb írását: minden évben közölt cikkeket, a hat év alatt összesen 10-et. Imre Lajos és Gönczy Lajos nagyjából ugyanannyi cikket írt, amennyit a háborút megelőző időszakban.

A következőkben a megnevezett tanárok 1940-ben közölt cikkeiket vizsgáljuk, hogy megállapítsuk, milyen hatással volt a II. bécsi döntés írásaikra és szakmai teljesítményükre.

5. Az 1940-es év publikációi

5.1. Tavaszy Sándor 1940-ben megjelent publikációi a II. bécsi döntés előtt

Tavaszy Sándor az 1940-es évben igen termékeny szerzőnek bizonyult: 22 cikket közölt a *Református Szemle* hasábjain. Dolgozatunk szempontjából fontos, hogy éles határvonalat húzzunk a II. bécsi döntés előtti és utáni cikkek tekintetében. Közölt cikkeinek címéből is kitűnik, hogy Észak-Erdély visszatérése után tollából hazafias írások születtek, amelyek a politikai fejlemények eredményezte változásokat tükrözik.

1940-ben a *Református Szemle* felelős szerkesztője volt, és első cikkében három könyvet ajánlott az olvasók figyelmébe.¹ Többek között Vásárhelyi János püspök írását illeti elismerő szavakkal a március 10-i számban:

„[...] ez a könyv Vásárhelyi János püspök életének legértetesebb és leggazdagabb, egyben legtartalmasabb és legízesebb gyümölcse [...], talán a legszebb Minerva-könyv.”²

Rövid ismertetést írt a dr. Jancsó Elemér által szerkesztett és magánvállalkozásként az *Erdélyi Ritkaságok* sorozatban kiadott négy kötetről.³ Ebben kiemeli, hogy kötetével a szerző az erdélyi irodalmi és tudományos egyesületek régi adósságát törlesztette. Megjegyzi, hogy az egyház számára Felsőcsernátoni Bod Péter *Önéletírása* a legfontosabb, mert ebből ismerhetjük meg a néhai magyarigeni lelkész küzdelmes életét és a református egyház, illetve a magyarság javát szolgáló munkásságát.

Húsvéti vezércikke az öröm fontosságáról szól, és elítéli azokat a lelkészeket, akik

¹ Tavaszzy Sándor: Vásárhelyi János: Számadás. M. Nagy Ottó: Szent hitünk. Kolozsvár, 1939. László Dezső: Az ige egyháza. Kvárt, 1939. [*Irodalom* rovat] In: *Református Szemle* 33. (1940/5), 79.

² Tavaszzy Sándor: Számadás. Vásárhelyi János püspök új könyve. [*Irodalom* rovat] In: *Református Szemle* 33. (1940/7), (97–98) 98.

³ „1. *Az erdélyi magyar színészet bőségre 1792–1821. Nagy Lázár visszaemlékezései.* Bevezetéssel ellátta: dr. Jancsó Elemér. 1939. [...] 2. *A vizsgálódó filozófiának systemája. Harmadik rész. Izzéstudomány, vagy esztétika.* Írta: Péterfi Károly, a marosvásárhelyi kollégium tanára, a M. Tud. Akadémia levelező tagja. Sajtó alá rendezte s előszót írt hozzá Kristóf György. 1940. [...] 3. *Egy erdélyi muzsikussal vallomása. Ruzitska György emlékezései 1856. évből.* Közli, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátta: Lakatos István, 1940. [...] *Felsőcsernátoni Bod Péter Önéletírása.* Bevezetéssel ellátta: dr. Jancsó Elemér. [...] – Valamennyi kötet Kolozsvárt, a Minerva nyomdában készült és a szerkesztő tulajdona.” Tavaszzy Sándor: „Erdélyi Ritkaságok”, szerkeszti dr. Jancsó Elemér. [*Irodalom* rovat] In: *Református Szemle* 33. (1940/20), 319.

„[...] sohasem tudnak betelni a programm-csinálásokkal, akik kiabáló jelszókkal és hírverésekkel akarják az Anyaszentegyházat megújítani”.⁴

Írásában a tiszta igehirdetés fontosságát hangsúlyozza, mely ékes bizonyágtétel Jézus Krisztus mellett.

Míg a vezércikk éles kritikát fogalmaz meg a lelkipásztorokkal szemben, addig egy következő írása a Móricz Zsigmond által becsmért papokat veszi védelmébe.⁵ Móricz az *Életem regénye* című könyvében írja le, hogy ifjúkorában a dologtalan és unatkozó falusi papok tántorították el a lelkészi pályától. Ezzel szemben a kortárs papok inkább hivatalnokok, hiszen folyamatosan dolgoznak, az egyházközség ügyeit intézik. Védelmébe veszi a korábbi lelkészgenerációt is, és kiemeli, hogy nélkülük a magyar falvak lakói nem maradtak volna meg őseik hitében és szokásaiban. Arra a vádra pedig, hogy a kor papja már inkább hivatalnok, ezzel válaszol: a munkát, amelyet a lelkészek végeznek, nem az emberek, nem az egyházkormányzók vagy más testületek diktálják, hanem maga a Szentlélek, mert ha nem így lenne, akkor munkájukat nem tudnák olyan szenvedélyesen végezni. Miközben megvédi a lelkészeket, nem tanúsít tiszteletlenséget Móricz Zsigmonddal szemben, hiszen többször is kiemeli vitathatatlan írói nagyságát.

1940 májusában terjedelmes megemlékezést írt Bene Ferenc egyházkerületi főgondnokról. Az áprilisban elhunyt főgondnokot ezekkel a szavakkal méltatta:

„Lelki alapjaiban egyházas érzületű volt. Az egyház számára a legnagyobb közösség volt, amelyhez hűségesen és felelős lélekkel ragaszkodott. Nem keresztlevélben hordozta református keresztyén voltát, hanem egész lelki alkatában.”⁶

Bene Ferencről később is megemlékezett, amikor a II. bécsi döntés után azoknak az egyházi nagyságoknak állított emléket, akik a húszéves román impérium alatt az egyházat és a nemzetet hathatósan védelmezték, gyarapították.⁷

Az 1939/1940-es tanév végén az oktatás fontosságára, annak az egyházzal és a nemzettel való összefonódására hívja fel a figyelmet. Meglátása szerint Isten az egyházat az igehirdetés, a tanítás és a nevelés által tartja fenn. Ez a három szolgálat nem állhat szemben egymással, és egyik sem függetlenítheti magát. A tanításnak és a nevelésnek „oly emelkedettnek kell lennie, mintha szűkebb értelemben vett igehirdetés lenne”. Kemény szavakkal bírálja azokat a tanítókat és

⁴ Tavaszy Sándor: Húsvét után. In: *Református Szemle* 33. (1940/9), (129–130) 129.

⁵ Tavaszy Sándor: A lelkipásztori munka megítélése. In: *Református Szemle* 33. (1940/11), 165–167.

⁶ Tavaszy Sándor: Dr. bikfalvi Bene Ferenc. In: *Református Szemle* 33. (1940/13), (199–200) 199.

⁷ Tavaszy Sándor: Akik előttünk jártak. In: *Református Szemle* 33. (1940/29), (450–451) 451.

nevelőket, akik elfordultak az egyház lelkületétől, vagy közömbösek az egyház iránt. Az egyetemi képzés kevés, szükség van a leendő oktatók hitbéli nevelésére, és kertelés nélkül fogalmaz: „A református szellemű tanárnevelés terén tett eddigi kísérleteink nem váltak be.” Megoldásként azt javasolja, hogy az Egyházkerületi Tanárértekezlet foglalkozzék behatóan a kérdéssel, ugyanis az előkészítés, a lehetséges tervek felvetése és azoknak megoldása erre a testületre tartozik. Nem titkolja, hogy a legjobb megoldás az volna, ha a tanárok nevelése összekapcsolódna a teológiai fakultással. De sajnos ehhez a körülmények nem biztosítottak.⁸

„A jó pap holtig tanul.” Ezt a már-már közhelyes gondolatot Tavaszgy Sándor bölcs mondásnak tartja, és rámutat arra, hogy a lelkésznek igenis állandóan készülnie kell. Itt elsősorban nem a gyülekezet igényeire hívja fel a figyelmet, hanem arra, hogy a lelkész éppen úgy rászorul a lelki táplálékra, mint bárki más, s nem lehet abból a tartalékból élni, amit a teológiai tanulmányok során felhalmozott. Ezt beszédes bibliai képpel illusztrálja: időről időre mannára van szükség, ami, tudjuk, nem raktározható el; ezért kell a lelkésznek mindig friss mannát gyűjtenie: napi két órát javasol lelki igényeik kielégítésére. Ezt viszont nem kell összetéveszteni az elcsendesülés idejével. A tulajdonképpeni szellemi feltöltődést a bibliai szöveg exegézise vagy egy teológiai kérdés tanulmányozása jelenti.⁹

Szintén a *Lelkipásztori szolgálat* rovatban jelent meg az az írása is, amelyben a temetéseken elhangzó búcsúbeszédnek helytelen szokásaira hívja fel a figyelmet. Helyteleníti a halott bizalmaskodó vagy olykor hivatalos megszólítását, mert ez részben ízléstelen, részben ellenkezik hitvallásainkkal, hiszen meggyőződésünk szerint az elhunyt már nem hallja szavainkat, továbbá a temetési igehirdetések nem a halottnak szólnak, hanem a megjelent gyülekezetnek. Számára felháborító, hogy nemcsak laikusok, hanem képzett lelkészek is gyakorolják ezt a káros szokást. Arra inti őket, hogy tartózkodjanak ettől, és hitünk szellemében neveljék a világi híveket.¹⁰

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület Közgyűlése 1940. április 12-én mondta ki, hogy Sulyok István immár hivatalosan is az egyházkerület püspöke.¹¹ Ebből az alkalomból Tavaszgy Sándor köszöntőt írt a gyakorlatilag már húsz éve püspöki teendőket ellátó Sulyok István tiszteletére.¹² Ebben kifejti,

⁸ Tavaszgy Sándor: Az egyház veteményes kertjei. In: *Református Szemle* 33. (1940/15), 229–231.

⁹ Tavaszgy Sándor: Készülés az igehirdetésre. In: *Református Szemle* 33. (1940/15), 234–235.

¹⁰ Tavaszgy Sándor: Búcsú-beszédek a temetéseken. In: *Református Szemle* 33. (1940/17), 263.

¹¹ Ld. Straub (Rácz) Etelka: A Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulása. In: Emődi András (szerk.): *KRE 100. Tanulmányok a Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulásának századik évfordulójára*. Királyhágómelléki Református Egyházkerület. Nagyvárad, 2020, 219.

¹² Tavaszgy Sándor: Sulyok István. In: *Református Szemle* 33. (1940/16), 245–246.

hogy az új kerület hivatalos megalakulása és a püspöknek a román király által történt elismerése megerősíti az egész romániai reformátusságot. Méltatásában valódi evangéliumi keresztyén embernek nevezi a püspököt, aki sok minden tett a belmisszió és az egyházi sajtó megerősítése terén.

Tavaszy Sándort 1935-ben választották meg az egyházkerület főjegyzőjévé.¹³ Ilyen minőségében vett részt a püspöki vizitációkon, amelyekről a *Református Szemle* hasábjain számolt be. Igen részletes betekintést nyújtott Vásárhelyi János püspök vizitációs módszerébe és a meglátogatott gyülekezetek állapotába.¹⁴

A háború hatását érzékelhetjük Tavaszzy Sándor 1940. augusztus 20-án megjelent írásán. Ebben a sors kérdéskörét tárgyalja.¹⁵ Meglátása szerint még a keresztyén ember is érzi, hogy van az isteni végzés alatt álló életnek a sorssal kapcsolatos vonulata, amely az Isten akaratának ellentmondó történetekben nyilvánul meg. Úgy látja, hogy a sors egyenlő a rosszal, a rosszat pedig a bűneset következményével azonosítja, amely romlottá tette a világot. A sors hatalma alól senki nem vonhatja ki magát, mégis különbség van a keresztyén és a hitetlen ember sorsfelfogása között, ugyanis míg a hitetlen számára a sors az egyetlen úr, addig a keresztyén ember tudja, hogy a sors is Isten hatalma alatt áll. A keresztyén ember tudja, hogy Isten nevelő eszközként használja a sorscsapásokat. Összegzőképpen pedig azt fogalmazza meg, hogy a keresztyén ember háborús helyzetben is nyugodt, békés szívű és boldog tud lenni, mert ez a hit vezérli. Ezen a gondolatson haladva állítja szembe a sorssal az imádságot.¹⁶ Csakis imádságos légkörben döbben rá az ember arra, hogy Jézus Krisztus megszabadított a haláltól, és ezért a sors legnagyobb ellensége az imádság. Viszont megjegyzi, hogy sokszor még a hívők sem ismerik az imádság hegyeket mozgató erejét, noha ez a felismerés jelenti a győzedelmes hadjáratot a sors felett.

5.2. Tavaszzy Sándor 1940-ben megjelent publikációi a II. bécsi döntés után

1940. augusztus 30-án a tengelyhatalmak kihirdették a II. bécsi döntést, és ennek értelmében Észak-Erdélyt visszacsatolták Magyarországhoz. A *Református Szemle* a szeptember 10-i lapszámban számolt be a status quo megváltozásáról.

---

¹³ Juhász Tamás: Tavaszzy Sándor (1888–1951). In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyóságot nyertek. A Kolozsvári Református Theológia tanárai 1895–1948*. Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 1996, (277–318) 282.

¹⁴ Tavaszzy Sándor: Püspöki látogatás a széki egyházmegyében. 1940. június 26–28. In: *Református Szemle* 33. (1940/18–19), 277–282.

¹⁵ Tavaszzy Sándor: A sors-probléma. In: *Református Szemle* 33. (1940/23), 349–350.

¹⁶ Tavaszzy Sándor: Sors és imádság. In: *Református Szemle* 33. (1940/24), 365–366.

A lapszám első cikkét Vásárhelyi János jegyezte,¹⁷ s rögtön utána Tavaszty Sándor is megosztotta a döntéssel kapcsolatos gondolatait.¹⁸ Tavaszty cikkéből kiérezhetjük a korabeli erdélyi társadalom döntéssel kapcsolatos kettős érzését: egyrészt mérhetetlen öröm a visszacsatolt területek okán, másrészt mérhetetlen bánat és szomorúság a Romániában maradt dél-erdélyi magyarság miatt. Ezért nem is bonyolódik bele abba, hogy véleményt mondjon az új határvonalakról. Írása programbeszédnek is beillik: arra szólítja fel a társadalmat, hogy új tartalommal töltsse meg a politikát. Véleménye szerint Erdélynek új tartalmú nemzeti gondolatra van szüksége. Nyomatékosan kéri az olvasókat, hogy ne folytassák az elmúlt húsz esztendő politikai irányvonalát. Keserűen jegyzi meg, hogy a Romániában leélt húsz év alatt egyetlen román tisztviselő sem emelte fel a hangját, amikor a magyar kisebbséget méltánytalanság érte. Szerint ebben kell másnak lennie az erdélyi magyarságnak. Teleki Pál miniszterelnökre hivatkozva szorgalomra és munkára szólítja a híveket. Ez számára nemcsak gazdasági szükség, hanem erkölcsi kötelesség is. „A dolgozó magyar lelki összhangban és a nagy ügyek szeretetében égő magyar.”¹⁹ Írását keresztyén lelkület hatja át, ezeket a kéréseket Isten dicsőségének keresésében és megadásában látja. Így fogalmaz: „[...] a nemzet nagyobb, mint mi, és Isten dicsőségesebb, mint a nemzet”.²⁰

Láthatjuk, hogy Tavaszty feladatként érzékel a II. bécsi döntés hatását, amely az egész nemzetre felelősséget ró. A II. bécsi döntés szellemileg is új környezetet teremtett az erdélyi magyarság számára, s ebben Tavaszty meglátta annak a veszélyét is, hogy az eddig egyetlen útként látott etikai nacionalizmust más irányzatok is kiegészíthetik. Erkölcsi és keresztyén nemzetszemléletének szerves része a nemzetkép, amely nem állandó, mert azt a nemzet alakítja folyamatosan, és értelmezése szerint ez adja a nemzet minőségét. Az embert Isten helyezi a nemzet közösségébe, amely egyben kulturális, nyelvi és művelődési közösség is. Ezt az ember nem választhatja, csupán „hordozhatja sorsát”. Felfogása szerint a nemzet valósága Isten akarata által bontakozik ki, s ezért

„[...] a keresztyén értelmű nemzetszemlélet semmiféle más nemzetszemlélettel össze nem hasonlítható, sem jelentésében, sem jelentőségében [...]”.²¹

A mindenkori keresztyén embert ez megóvjja a szélsőséges nemzetszemlélettől, mert az így gondolkodó „nem adja oda magát semmiféle pártpolitika vagy

¹⁷ Vásárhelyi János: Pásztorlevél. Püspöki körlevél valamennyi nagytiszteletű Esperes és tiszteletes lelkész aának. In: *Református Szemle* 33. (1940/25), 381–383.

¹⁸ Tavaszty Sándor: A bécsi döntés után. In: *Református Szemle* 33. (1940/25), 384–386.

¹⁹ Uo. 385.

²⁰ Uo. 386.

²¹ Tavaszty Sándor: *A keresztyén értelmű nemzetszemlélet*, 414.

személyi kultusz szolgálatára”,²² hanem arra a hivatásra és szolgálatra tekint, amelyet Istentől kapott, s ezt a szemléletet nem szabad az erdélyi magyarságnak elveszítenie a változás mámorában.

Tavaszy Sándor Teleki miniszterelnök iránti tisztelete jól érzékelhető az 1940. október 10-én közzétett írásában is.²³ Ebben beszámol Teleki Pál szeptember 13-án tett kolozsvári látogatásáról, amelyre Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter is elkísérte. Teleki Pál azt vázolta fel Kolozsváron a meghívottak előtt, hogy milyen perspektíva áll Magyarország előtt, milyen anyagi segítséget nyújt az anyaország a visszacsatolt észak-erdélyi régióknak. Azt is kifejtette, hogy ezért cserébe az anyaország erkölcsi követelményeket támaszt Észak-Erdéllyel szemben. A miniszterelnök szerint az erdélyi társadalmi talaj még egészséges, ellentétben az anyaországgal, ezért e tekintetben számítanak az erdélyi szellemi vezetők támogatására. Az, hogy itt a három nemzet négy felekezete békében él, inspirálóan hathat az ország többi részére is. Tavaszzy Sándor részt vett az újonnan felállított erdélyi Közoktatásügyi Szakbizottság ülésén is, amelyet Hóman Bálint hívott össze, és a miniszter felszólalásából a hitvallásos iskolák jelentőségét dicsérő részt tartotta érdemesnek kiemelni. Hóman Bálint mellett Fáy István államtitkár is mély benyomást tett Tavaszzyra, mert ezt jegyezte meg róla: „Mindennemű egyházi és iskolai ügyünk az ő kezében a legjobb kézben van.”²⁴ Majd kijelentette, hogy az új helyzet virágzást hozhat az egyházi és iskolai életben.

Az impériumváltás után Tavaszzy Sándor úgy érezhette, hogy érdemes emlékeztetni a református közvéleményt azokra az egyházi előljárókra, akik a húszévnnyi román uralom alatt védelmezték az egyházat és a nemzetet. Október 20-án Nagy Károly püspök harcos kiállására emlékeztetett az *Akik előttünk jártak* című írásában. Az egyházkerület püspöke az erdélyi magyarság „legfélelmetesebb erejű és legelretenthetetlenebb harcosa”,²⁵ akinek a legnehezebb időkben is Ravasz László volt az első munkatársa. A szerző újból és újból feleleveníti Ravasz megannyi megaláztatását, miközben megmutatta, „hogyan kell a kisebbségi sorsban is magasan tartani a szellem nemességét”.²⁶ Tavaszzy emléket állít három főgondnoknak is: Boér Elek és Ugron István elsősorban a külföldi kapcsolattartás révén segítettek az egyházat, míg Bene Ferenc állandó jelenlétével jelentett erős szellemi alapot. A felsorolásból nem hagyta ki Makkai Sándor püspököt sem, sőt az ő érdemeit sorolja a legterjedelmesebben. Nem beszél arról,

²² Tavaszzy Sándor: *A keresztyén értelmű nemzetszemlélet*, 414

²³ Tavaszzy Sándor: Magyar kormányférfiak Erdélyben Erdélyért. In: *Református Szemle* 33. (1940/27), 433–435.

²⁴ Uo. 435.

²⁵ Tavaszzy Sándor: *Akik előttünk jártak*, 449.

²⁶ Uo. 450.

hogy végül elhagyta Erdélyt, csupán megjegyzi, hogy a sokféle és szerteágazó munkában majdhogynem teljesen kimerült. Ravasz Lászlónak sem rója fel, hogy Magyarországra költözött 1921-ben. Rajtuk kívül Tavasz Csutak Vilmosnak, a Székely Mikó Kollégium egykori igazgatójának és Kiss Albert református esperesnek a nevét említi, akik székely szívósságukról tettek bizonyosságot nemzetük érdekében. Nem ír azokról, akik még mindig tevékenyen szolgálták az egyház ügyét, és a felsoroltakat is csak ilyen okból emeli ki:

„[...] a hálás visszagondolás azokra, akik előttünk jártak, forrása minden új elkötelezésnek és biztosítéka a szolgálat folytonosságának”.²⁷

Az észak-erdélyi térség visszatérése után hazatérhetett Szegedről a húszévnyi kényszerű száműzetésre kényszeredett kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem. Ebből az alkalomból Tavasz köszöntést írt a *Református Szemlébe*,²⁸ és arra hívta fel a figyelmet, hogy az elmúlt húsz évben a református egyház volt az, amely kitartóan szolgált az erdélyi magyar művelődést és műveltséget. Leginkább a református egyház érdeme az úgynevezett erdélyi „szellem”, amelyet Bocskai, Bethlen és Rákóczi református fejedelmek, valamint Szenczi, Apáczai, Misztótfalusi református tudósok képviseltek az elmúlt századokban. Tavasz nem kívánta, hogy az egyetem felekezeti jelleget öltjön magára, viszont felszólította vezetőit, hogy keresztyén szellemben neveljék a jövő munkásait és tudósait úgy, hogy közben szem előtt tartják az erdélyi sajátosságokat. Cikkében tömören fogalmazza meg, milyen elvárásokat támaszt az egyház az újrainduló egyetemmel szemben: „[...] mint terebélyes fa sok ízes gyümölcsöt teremjen minden erdélyi religio és natio számára”.²⁹

A visszatérés jelentőségét és Tavasz gondolataira gyakorolt hatását mi sem mutatja jobban, mint az, hogy Vásárhelyi János új könyvét³⁰ is ezzel az eseménnyel hozza kapcsolatba.³¹ Könyvajánlójában visszaemlékezik a Heidelbergi Káté húsz éve, 1920 októberében megjelent új kiadására, amely a román hatalom alatt visszatérést jelentett a református hit legvilágosabb megvallásához, és arra emlékeztet, hogy a román uralom alatt mindhárom püspök hozzájárult a káté terjesztéséhez: Nagy Károly idején adták ki újra, majd Makkai Sándor püspöksége

²⁷ Tavasz Sándor: *Akik előttünk jártak*, 451.

²⁸ Tavasz Sándor: A kolozsvári Tudományegyetem és egyházunk. In: *Református Szemle* 33. (1940/31), 486–487.

²⁹ Uo. 487.

³⁰ Vásárhelyi János: *A mi hitünk. A Heidelbergi Káté magyarázata*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 1940.

³¹ Tavasz Sándor: „A mi hitünk”. A Heidelbergi Káté magyarázata. In: *Református Szemle* 33. (1940/32), 501–503.

alatt revideált változata látott napvilágot, most pedig, a magyar államhoz való visszatéréskor Vásárhelyi János látta el magyarázatokkal. Tavasz alaposan áttanulmányozta Vásárhelyi munkáját, és ezt állapította meg róla:

„[...] nagyon komoly és lelkiismeretes munka, [...] amelynek nyomában hithűség, üdvbizonyosság, egyházszertet és szent életre való elhatározás fog támadni”.³²

Úgy tűnik, hogy Tavasz számára a visszacsatolás egyfajta origópontot jelentett, ugyanis Vásárhelyi könyve mellett dr. Darkó Ákos *Az erdélyi református egyház műemlékei* című könyvének bemutatására szánt cikkében is megemlíti, hogy az a visszacsatolás első napjaiban jelent meg.³³

Az új berendezkedés dr. Illés Gyulát, a református egyház tanügyi előadó-tanácsosát nevezte ki a kolozsvári tankerület élére. Ebből az alkalomból Tavasz Sándor méltató cikket közölt, amelyben feleleveníti az igazgatótanácsos addigi életpályáját. Értékelése szerint az állam nem találhatott volna Illés Gyulánál kiválóbb embert a megnevezett tisztségre, s örömmel ad okot, hogy ez nem jelenti egyházi tevékenységének végét sem, hiszen számára az egyház hite és a tiszta keresztyén műveltség jelenti az éltető gyökeret.³⁴

Tavasz Sándor ezzel a mondattal búcsúztatta az 1940-es esztendő: „hazatérünk az anyaország keblére”.³⁵ Dolgozatunk fő kérdésére, tudniillik hogy milyen hatással volt a II. bécsi döntés a teológiai tanárok munkásságára, ebben a cikkben egyértelmű választ találunk. Tavasz Sándor 1940 folyamán megjelent írásainak témaválasztása, illetve lelkes hangvétele és jövőképe is jól tükrözi a II. bécsi döntés által hozott szemléletváltását. Úgy tekint az eseményre, mint amely az 1940-es év legfontosabb eseménye volt, mert véget vetett az általa „nehéz évek”-nek nevezett időszaknak, elhozta a hazatérés boldog örömét, és „drága és felejthetetlen év marad”.³⁶ Nem feledkezik meg a Dél-Erdélyben maradt magyarokról sem, és kifejti, hogy a rabságban maradt testvérek sorsa sötét árnyékot vet erre a boldog évre. Azonban számadása nem ragad le a nemzeti örömnél. Egyházkerületi főjegyzőként, teológiai tanárként nem feledkezik meg arról, hogy az esztendő végén számot adjon arról is, hogy a politikai események mámora váltott-e ki szívből jövő háladást és bűnbánatot. Évzáró cikkében kifejti, hogy elsősorban keresztyén magya-

³² Tavasz Sándor: „*A mi hitünk*”, 502.

³³ Tavasz Sándor: Dr. Darkó Ákos: *Az erdélyi református egyház műemlékei*. [Irodalom rovat]. In: *Református Szemle* 33. (1940/35), 561.

³⁴ Tavasz Sándor: Dr. Illés Gyula kolozsvári tankerületi főigazgató. In: *Református Szemle* 33. (1940/34), 537–538.

³⁵ Tavasz Sándor: *A hazatérés éve. – 1940.-ik év végén –*. In: *Református Szemle* 33. (1940/36), (565–566) 566.

³⁶ Tavasz Sándor: *A hazatérés éve. – 1940.-ik év végén –*, 566.

rok vagyunk, s ilyenekként nem feledkezhetünk meg arról, hogy Krisztus elé kell állnunk és neki kell számot adnunk. Cikkéből sugárzik a jövőbe vetett reménység, de felszólítja olvasóit a Krisztus mércéje szerinti, folyamatos önvizsgálatra.

5.3. Gönczy Lajos 1940-ben megjelent publikációi a II. bécsi döntés előtt

Gönczy Lajos 1936-tól 1944-ig volt a teológia igazgatója,³⁷ s ilyen minőségében kellett ünnepi konceptust írnia a legátusok számára. A konceptusokat rendszerint a *Református Szemle* is közölte. Az 1940. észtendő első konceptusát húsvét ünnepére írta. Ebben arra figyelmeztet, hogy nem elég az üres sírt látni, nem elég a feltámadás hírére hallani, hanem hinni kell Krisztusban, mert enélkül nem lesz igazi húsvéti örömről.³⁸ Pünkösdi konceptusa³⁹ némiképp utal a világban zajló eseményekre, és felteszi a kérdést: miért olyan erőtlén a keresztyénység, miért nem tudnak a kor kérdéseire határozott választ adni? Köntörfalazás nélkül mondja ki, hogy a Szentlélek hiánya a gyengeség oka. Meglátása szerint az emberiség lelki csődbe jutott, és ez nem kerülte el a reformátusságot sem. Megoldást csakis Isten Szentlelkének kiáradása hozhat.

Az 1940. július 20-án megjelent, nagyobb lélegzetvételi írásában arról értekezik, hogy honnan lehet és kell lelkipásztorokat nyerni az egyház számára.⁴⁰ A teológia igazgatójaként jó rálátása volt a lelkészképzésre, és megállapítja, hogy az 1939–1940-es tanévben a felvételizők száma nem haladta meg a felvehető diákok számát. De ebben nem látott fenyegetést. Megállapította, hogy a nehéz időkben mindig többen jelentkeztek a teológiára, mint a békés esztendőben, s így nem tartja kizártnak, hogy a következő, 1940–1941-es tanévben ismét többen jelentkeznek majd. Ezután arról ír, hogy a lelkészi szolgálatra elsősorban „az elhívó Kegyelem” küldi az ifjakat. Ennek legékesebb példája az, amikor szórványból, vegyes házasságból, állami iskolai végzettséggel rendelkező fiatal jelentkezik a teológiára, mert ez esetben az egyháznak semmilyen ráhatása nem volt az ifjúra. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az egyház karba tett kézzel várhatja a teológiára jelentkező ifjakat, és megállapítja: „minél előbb az anyaszentegyház, annál na-

³⁷ Molnár János: Gönczy Lajos (1889–1986). In: Kozma Zsolt (szerk.): *i. m.* (319–336) 333.

³⁸ Gönczy Lajos: Húsvéti ünnepi konceptus. Legátusaink ajánló levele. In: *Református Szemle* 33. (1940/8), 113–114.

³⁹ Gönczy Lajos: Pünkösdi ünnepi konceptus. Legátusaink ajánló levele. In: *Református Szemle* 33. (1940/13), 197–198.

⁴⁰ Gönczy Lajos: Honnan nyerjük a lelkipásztorokat? In: *Református Szemle* 33. (1940/20), 309–312.

gyobb gondot fordít a lelkipásztorképzésre”.⁴¹ A református egyház odafigyelését az tanúsítja, hogy lelkészképző intézetet tart fenn, ez azonban önmagában még nem elég. Jó példaként említi a magyar evangélikusokat, akiknek nincs lelkészképző intézetük, mégis odafigyelnek a lelkészképzésre. Ezután azt vizsgálja, hogy milyen szülői háttérrel rendelkeznek a teológiai hallgatók. Megállapítja: mivel a gyülekezetek többségének tagjai földművesek, a teológiai hallgatók legalább 50%-ának kellene földműves családból érkeznie. A statisztikák azonban azt mutatták, hogy csupán a szülők 25%-a földműves. Ennél az adatnál sokkal megnyugtatóbbnak találta azt, hogy a teológiára jelentkező hallgatók 81%-a tanult református középiskolában. Véleménye szerint ez a szám önmagában is mutatja, hogy érdemes fenntartani felekezeti iskolákat. Azt is megvizsgálta, hogy hány személy érkezett egy-egy egyházmegyéből, és ez a szám mennyire felel meg az egyházmegyék kerületen belüli arányainak. Csalódva állapítja meg:

„[...] egyházunk, illetőleg egyházunknak azok a szervei, akiknek a feladata lenne, nem foglalkoznak kellő módon a lelkészutánpótlás kérdésével”.⁴²

Végső következtetésében kiemeli, hogy az egyházmegyéknek segíeyezniük kellene a teológiai hallgatókat, sőt már a gimnáziumban ki kellene válogatniuk azokat, akiket később lelkészi pályára javasolnak. Ehhez azonban az egyházmegyék lelkészei nem maradhatnak magukra ebbéli feladatuk gyakorlásában, hanem valamilyen intézményes megoldásra volna szükség.

A liturgus személyének előtérbe kerülése a gyökere az istentiszteleten megfigyelhető éktelenségeknek és rendetlenségnek – így vélekedett Gönczy Lajos az 1940. augusztus 30-án megjelent írásában, amelyben az istentiszteleti rend kérdéseivel foglalkozott.⁴³ Véleménye szerint a „rendetlenséget” az okozza, hogy a bizonyágtétel a liturgus személyét helyezi előtérbe az igehirdetés során. A jelenségnek az a következménye, hogy az istentisztelet minősége a liturgus személyes kompetenciájának hatáskörébe kerül, és ez visszaélésre ad lehetőséget: a liturgus akkor tart istentiszteletet, amikor ő akar, s annyit prédikál, amennyit jónak lát. Az ilyen liturgus meglepő szabadsággal dönt az istentiszteleti elemek megtartásáról vagy éppen elhagyásáról, és megfélekedezik arról, hogy ebben a tekintetben engedelmisséggel tartozik a Szentírásnak és az egyháznak. A liturgus nem felelősködhet meg arról, hogy ő csupán szolgál, akinek komolyan kell vennie az egyházi előírásokat. Az istentisztelet ékessége egyet jelent az engedelmisséggel.

⁴¹ Gönczy Lajos: *Honnan nyerjük a lelkipásztorokat?* 310.

⁴² Uo. 312.

⁴³ Gönczy Lajos: Ékesen és jó renddel. In: *Református Szemle* 33. (1940/24), 867–868.

5.4. Gönczy Lajos 1940-ben megjelent publikációi a II. bécsi döntés után

Gönczy Lajos 1940. október 20-án mondott ünnepélyes beszédet a teológia évnyitó ünnepségén, amelyen nem titkolta az anyaországhoz való hazatérés feletti érzett örömét. *Új idő – régi lélek*⁴⁴ című beszédét a *Református Szemle* olvasói is kezükbe vehették. Elsősorban Istennek ad hálát azért, hogy huszonekét esztendő után visszatérhettek az anyaország keblére. Beszédében Isten „választott küldöttjének” nevezi Horthy Miklós kormányzót, a visszatért magyarokat pedig a kormányzó „alatvalóinak”, és azt juttatja kifejezésre, hogy a hazatérés más gondolkodást, más értékelést és más világot hoz magával. Meglátása szerint más az anyaországi és az erdélyi ember magyarsága. Ennek okát abban látja, hogy a román uralom alatt élt magyarság megküzdött az identitása megtartásáért. Nem feledkezik meg a Dél-Erdélyben maradtakról sem. Mivel Erdélyt még sosem szakították így ketté, nem lehet teljes derűvel örülni a hazatérésnek.

Gönczy Lajos egyben feladatot is lát a hazatérésben. Fel kell tenni a kérdést: mit hoznak az erdélyi magyarok, milyen váradalmaik vannak, és mit tesznek azért, hogy az új világnak, az új céloknak meg tudjanak felelni? Erre a teológiai fakultásnak is választ kell adnia. Méltatta a református lelkipásztorokat, akik a huszonekét éves román uralom alatt a gyülekezeti tagok identitásának megőrzéséért is fáradoztak. Meglátása szerint az anyaországhoz való hazatérés azt a lehetőséget hozta magával, hogy a lelkészek ezután jobban összpontosíthatnak a lelkeszi feladatok ellátására, mert már nem szükséges a magyarság megtartásáért és híveik biztonságáért fáradozniuk. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a református lelkészeknek kevesebb lesz a munkája. A teológushallgatókat pedig arra figyelmeztette, hogy a következőkben meg fog csappanni az egyház iránti igény, ugyanis már nem ők fogják ellátni a magyarság megtartásának feladatát. Nekik azonban továbbra is arra kell készülniük, hogy lehajoljanak a legkisebbekhez, és jó lelkiismerettel végezzék feladatukat, amely változatlan: Krisztust hirdetni.

A *Református Szemle* két részben közölte a terjedelmes évnyitó beszédet.⁴⁵ Ennek második részében Gönczy Lajos a visszatért Ferenc József egyetemet köszöntötte, és felvetette a régi együttműködés megújításának lehetőségét. Köszöntötte Ravasz Lászlót is, aki két évtized után a Magyar Református Egyház

---

⁴⁴ Gönczy Lajos: *Új idő – régi lélek*. Évnyitó beszéd, melyet a Fakultás október 20-iki évnyitó ünnepélyén elmondott dr. Gönczy Lajos e. i. igazgató. [I.] In: *Református Szemle* 33. (1940/30), 467–472.

⁴⁵ Gönczy Lajos: *Új idő – régi lélek*. Évnyitó beszéd, melyet a Fakultás október 20-iki évnyitó ünnepélyén elmondott dr. Gönczy Lajos e. i. igazgató. [II.] In: *Református Szemle* 33. (1940/31), 490–493.

Egyetemes Konventjének lelkészi elnökeként vehetett részt ismét a teológia évnyitó ünnepségén. Gönczy nem tért ki beszédben a Dél-Erdélyben maradt teológiai hallgatók helyzetére, viszont köszöntötte a királyhágómelléki diákokat, akik immár nem Kolozsváron, hanem Debrecenben folytatták tanulmányaikat.

A II. bécsi döntés hatását az 1940. évi karácsonyi konceptus⁴⁶ is tükrözi. Ebben Gönczy Lajos abbéli örömeinek ad hangot, hogy két évtized után az erdélyi reformátusok most először dicsérhetik Istent „szabad földön, szabad szóval, szabad szívvel”.⁴⁷ Nem kell már félni attól, hogy az államhatalom tisztségviselői valami ellenséges szándékot fedezhetnek fel az ünnepi konceptusban vagy a legátus beszédben. Végre szabadon, félelem nélkül lehet ünnepelni. Ezután az angyali híradás alapján nyomatékosítja, hogy a karácsonyi örömmüzenet minden nép számára szól.

Azt, hogy Gönczy Lajos miként vélekedett a II. bécsi döntésről, mi sem tükrözi jobban, mint karácsonyi konceptusának zárógondolatai:

„Nagy örömet adott nekünk ezen az őszön az Úristen: meghallgatta imádságainkat és visszaadta a szabadságot. El nem múltó hálaadással kell ezért dicsőítenünk szent nevét! Hiszen hatalmában lett volna minket is otthagyni a szolgaságban, amint tette sok testvérünkkel, aki semmivel sem volt rosszabb nálunk. Nagy örömet adott az Isten.”⁴⁸

Láthatjuk, hogy II. bécsi döntés után született két írás teljes fordulatot hoz Gönczy Lajos stílusában. Annak ad hangot, hogy a hazatérés Isten ajándéka, amiért hálát kell adni, s közben nem szabad megfeledkezni arról a feladatról, hogy ezután is Krisztust kell hirdetni. Bár ezt nem kommentálja és nem fejtí ki, Isten akaratát látja abban is, hogy a hívek egy része Dél-Erdélyben rekedt, s ezért az anyaországhoz történt visszatérés öröme nem lehet teljes.

5.5. Imre Lajos 1940-ben megjelent publikációi a II. bécsi döntés előtti és utáni időben

Imre Lajos két cikket közölt a II. bécsi döntést megelőzően, majd egyet a hazatérés után. Az első cikke hosszabb tanulmány, amelyben az eszkatológiáról szóló ige hirdetések kérdéskörével foglalkozott.⁴⁹ Tanulmányának terjedelmét azzal magyarázza, hogy az eszkatológia nem periférikus tan a keresztyén tanításban,

⁴⁶ Gönczy Lajos: Karácsonyi ünnepi konceptus. Legátusaink ajánló levele. In: *Református Szemle* 33. (1940/35), 549–551.

⁴⁷ Uo. 549.

⁴⁸ Uo. 550.

⁴⁹ Imre Lajos: Eschatologia az ige hirdetésben. In: *Református Szemle* 33. (1940/19), 147–153.

hanem annak szerves része, sőt szíve és gyökere, mert enélkül nincs evangélium. Tanulmányában részletesen tárgyalja, hogy milyen akadályai és kísértései vannak az utolsó időkről szóló tanításnak az igehirdetésben. A cikk tiszta teológiai értekezés, amelyben semmilyen szinten nincs utalás az aktuális világi eseményekre.

A második írás szintén nagyobb terjedelmű. Ebben az 1938-as esztendőre tekint vissza, s annak belmissziói jelentését tárja az olvasók elé.⁵⁰ Beszámol arról, hogyan változott a református hívek számaránya, hányan születtek, hányan haltak meg. Ezeket az adatokat egyházmegyékre lebontva is közölte. Érdekes, hogy az óromániai egyházmegyében a statisztika pozitív arányokat mutatott az áttértek tekintetében. A konfirmáltak száma növekedő tendenciát mutatott, akárcsak a vasárnapi istentiszteletek látogatása, amely 14,36%-ra gyarapodott a korábbi 13%-ról, viszont a hétköznapi istentiszteleteken való részvétel elkésérítően alacsony, mindössze 1,46% volt. Az úrvacsorával élők száma, ha nem is látványosan, de szintén emelkedett. Érdekes és említésre méltó, hogy a perselypénz tekintetében számottevő eltérések mutatkoztak az egyes egyházmegyékben: volt olyan egyházmegye, ahol az egy főre eső perselypénz átlaga 7 lej volt, míg másokban csupán 1 lej. Imre Lajos írása jól mutatja a II. bécsi döntés előtti állapotokat: a számarányok nem sokat változtak 1938-at követően 1940-ig.

A II. bécsi döntést követő egyetlen cikkében az Ifjúsági Keresztyén Egyesületek és Leányszövetségek imahetéről írt október 30-i keltezéssel.⁵¹ Ennek elején arról számol be röviden, hogy miként zajlott az ifjúsági imahét az előző években. Bár tételesen nem mondja ki, megváltozott helyzetet és világot ecsetel, amely minden bizonnyal a politikai helyzetben bekövetkező fordulatot jelenti számára is. Kiemeli, hogy ebben az új helyzetben is szükség van az ifjúsági imahét megszervezésére. Érdekes, hogy nem méltatja az elmúlt időszak eseményeit, nem emlékezik meg a hazatérés örömről. Cikkében inkább a háború borzalmait idézi fel, és azt tudatosítja, hogy szenvedő világban élnek. Az imahét ezért járja körül a szenvedés témáját. Az írás végén az imahét részletes programját is közli.

Feltűnő, hogy Imre Lajos nem emlékezik meg a II. bécsi döntésről, a hazatérésről. Úgy tűnik, hogy számára sokkal hangsúlyosabb volt a háborús helyzet, mint a magyar államhoz való visszatérés feletti öröm.

---

⁵⁰ Imre Lajos: Belmissziói jelentés az egyházkerület 1938. évi állapotáról. In: *Református Szemle* 33. (1940/4), 49–57.

⁵¹ Imre Lajos: Az Ifjúsági Ker. Egyesületek és Leányszövetségek imahete. In: *Református Szemle* 33. (1940/36), 473–474.

5.6. Nagy Géza 1940 folyamán megjelent publikációi a *Református Szemle*ben

Nagy Géza két cikket közölt 1940-ben a *Református Szemle* hasábjain. Mindkét cikket a II. bécsi döntést megelőzően publikálta, így írásaiban nem találunk reflexiót a politikai fordulatra. Első írása 1940. január 20-án jelent meg.⁵² Ebben azokról a gyülekezetekről értekezik, amelyek már nem képesek önerőből fenntartani a lelkipásztort. Két típusú gyülekezetet különböztet meg: olyat, amely szórványhelyzeténél fogva nem képes az önfenntartásra, és olyat, amely saját hibájából képtelen megfelelő anyagi fedezetet biztosítani. Beszámol arról is, hogy különböző külföldi partnerintézmények megpróbálták anyagi segítséget nyújtani az erdélyi református lelkészeknek.

Második írásában Vásárhelyi János *A szeretet iskolájában* című könyvét ismertette.⁵³ A könyv a szeretethimnuszot magyarázza, amely Nagy Géza szavai szerint embert próbáló erőfeszítésről tesz bizonyosságot a háborús időben.

1940 folyamán Nagy Géza nem jelentetett meg olyan írást a *Református Szemle*ben, amelyből megismerhetnénk az anyaországhoz való visszatéréssel kapcsolatos gondolatait.

6. Következtetések

Dolgozatunk következtetéseinek megfogalmazásakor tudatában kell lennünk annak, hogy a két világháború közti időszakban az egyházi sajtó a fénykorát élte. Ezt a belmisszió kiterjedtsége, a hatalomváltás utáni útkeresés és az identitás megőrzésére tett kísérletek sora magyarázza. A református teológiai tanárok állandó szerkesztői voltak a beindított új lapoknak, néhánynak pedig a főszerkesztői tisztségét is ők látták el. A *Református Szemle* a református egyház hivatalos és egyben legfontosabb lapja volt, és ezért választottuk ezt vizsgálatunk tárgyául az erdélyi református lapok sorából. Ez azonban nem jelenti, hogy az ebben közzétett írások teljesen és reprezentatíván lefednék a tanárok tudományos munkásságát. Tavaszy Sándor mint a *Református Szemle* főszerkesztője értelemszerűen bizonyult a legtermékenyebb szerzőnek vizsgálatunk időszakában. Az ő esetében egyértelmű, hogy a II. bécsi döntés fontos változást hozott mind stílusában, mind témaválasztásában. Észak-Erdély visszacsatolása után Tavasz Sándor minden írásában megjelenik a politikai helyzetváltozás feletti öröm motívuma. Ugyanakkor folyamatosan emlékeztet a keresztyén nemzeti érzés mibenlétére és ennek fontos-

⁵² Nagy Géza: A kis egyházak sorsa. In: *Református Szemle* 33. (1940/2), 17–20.

⁵³ Nagy Géza: Vásárhelyi János: *A szeretet iskolájában*. Kolozsvár, 1940. Minerva. 81 l. [Irodalom rovat] In: *Református Szemle* 33. (1940/23), 361–362.

ságára, és óva inti olvasóit a rajongásba és idegengyűlöletbe átcsapó nacionalizmustól. Írásai hálára és önvizsgálatra szólítják fel az olvasót. Nem feledkezik meg a Dél-Erdélyben maradt magyarokról sem.

Gönczy Lajos a teológiai fakultás igazgatójaként évnyitó beszédében és karácsonyi ünnepi konceptusában emlékezik meg az örömteli fordulatról. Érdekes különbség közte és Tavaszy Sándor közt, hogy míg ő Horthy Miklós kormányzó személyét méltatja, addig Tavaszy a Teleki Pál miniszterelnök iránti mélyszéges tiszteletének ad gyakran hangot.

Imre Lajos nem beszél tételesen a II. bécsi döntésről és annak hatásairól. Igaz, hogy az 1940-ben megjelent írásai nem is igazán adtak neki teret erre. Ő a háború borzalmaira hívja fel a figyelmet, és az anyaországhoz történt visszatérés témája nem kerül elő írásaiban.

Nagy Géza írásai a II. bécsi döntés előtt jelentek meg a *Református Szemlében*. Így e lap alapján nem lehet megtudni, hogyan viszonyult a visszacsatolás eseményéhez.

Valószínűnek tartjuk, hogy Imre Lajos és Nagy Géza, sőt a teológia minden tanára más egyházi lapban is közölt cikkeket a politikai változásról. Ezért e dolgozat folytatásaként érdemes lenne megvizsgálni a többi lapot, s emellett még a *Református Szemle* 1940 után megjelent lapszámait is. Viszont Tavaszy Sándor és Gönczy Lajos cikkei már eddig is meggyőznek afelől, hogy a II. bécsi döntés hatással volt a teológiai tanárok munkásságára, inspirálóan hatott rájuk, és már 1940-ben olyan lehetőséget láttak benne, amely tudományos munkájukat is új utakra terelte.

Függelék

Általános kimutatás a teológiai tanárok <i>Református Szemlében</i> megjelent írásairól az 1920–1946-os időszakban						
Évszám	Imre	Tavaszy	Gönczy	Nagy	Maksay	Nagy
1920	-	1	-	-	-	-
1921	0	3	-	-	-	-
1922	2	1	-	-	-	-
1923	1	3	-	-	-	-
1924	2	2	-	-	-	-
1925	5	24	-	-	-	-

Évszám	Imre	Tavaszy	Gönczy	Nagy	Maksay	Nagy
1926	6	31	1	1	-	-
1927	7	17	10	2	0	-
1928	7	27	1	5	1	-
1929	0	0	0	1	2	-
1930	1	0	0	0	0	-
1931	2	0	1	1	0	-
1932	1	0	2	4	0	-
1933	0	0	0	2	1	-
1934	0	0	0	1	0	-
1935	1	0	0	3	0	-
1936	3	6	2	3	0	-
1937	1	10	4	2	2	1
1938	3	16	9	1	0	0
1939	1	26	4	1	0	2
1940	2	21	6	1	0	0
1941	4	28	6	0	0	2
1942	2	16	7	4	0	2
1943	4	17	8	0	0	1
1944	4	19	10	0	0	3
1945–1946	5	6	0	0	3	2

Felhasznált irodalom

- Gönczy Lajos: Ékesen és jó renddel. In: *Református Szemle* 33. (1940/24), 867–868.
- Gönczy Lajos: Honnan nyerjük a lelkipásztorokat? In: *Református Szemle* 33. (1940/20), 309–312.
- Gönczy Lajos: Húsvéti ünnepi konceptus. Legátusaink ajánló levele. In: *Református Szemle* 33. (1940/8), 113–114.

- Gönczy Lajos: Karácsonyi ünnepi konceptus. Legátusaink ajánló levele. In: *Református Szemle* 33. (1940/35), 549–551.
- Gönczy Lajos: Pünkösti ünnepi konceptus. Legátusaink ajánló levele. In: *Református Szemle* 33. (1940/13), 197–198.
- Gönczy Lajos: Új idő – régi lélek. Évnyitó beszéd, melyet a Fakultás október 20-iki évnyitó ünnepélyén elmondott dr. Gönczy Lajos e. i. igazgató. [I.] In: *Református Szemle* 33. (1940/30), 467–472.
- Gönczy Lajos: Új idő – régi lélek. Évnyitó beszéd, melyet a Fakultás október 20-iki évnyitó ünnepélyén elmondott dr. Gönczy Lajos e. i. igazgató. [II.] In: *Református Szemle* 33. (1940/31), 490–493.
- Imre Lajos: Az Ifjúsági Ker. Egyesületek és Leányszövetségek imahete. In: *Református Szemle* 33. (1940/36), 473–474.
- Imre Lajos: Belmissziói jelentés az egyházkerület 1938. évi állapotáról. In: *Református Szemle* 33. (1940/4), 49–57.
- Imre Lajos: Eschatologia az ígéhirdetésben. In: *Református Szemle* 33. (1940/19), 147–153.
- Juhász Tamás: Tavasz Sándor (1888–1951). In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek. A Kolozsvári Református Theologia tanárai 1895–1948*. Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 1996, 277–318.
- Molnár János: Gönczy Lajos (1889–1986). In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek. A Kolozsvári Református Theologia tanárai 1895–1948*. Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 1996, 319–336.
- Nagy Géza: A kis egyházak sorsa. In: *Református Szemle* 33. (1940/2), 17–20.
- Nagy Géza: Vásárhelyi János: A szeretet iskolájában. Kolozsvár, 1940. Minerva. 81 l. [Irodalom rovat] In: *Református Szemle* 33. (1940/23), 361–362.
- Tavasz Sándor: A bécsi döntés után. In: *Református Szemle* 33. (1940/25), 384–386.
- Tavasz Sándor: A keresztyén értelmű nemzetszemlélet. In: *Református Szemle* 33. (1940/27), 413.
- Tavasz Sándor: A kolozsvári Tudományegyetem és egyházunk. In: *Református Szemle* 33. (1940/31), 486–487.
- Tavasz Sándor: A lelkipásztori munka megítélése. In: *Református Szemle* 33. (1940/11), 165–167.
- Tavasz Sándor: „A mi hitünk”. A Heidelbergi Káté magyarázata. In: *Református Szemle* 33. (1940/32), 501–503.
- Tavasz Sándor: A sors-probléma. In: *Református Szemle* 33. (1940/23), 349–350.
- Tavasz Sándor: Akik előttünk jártak. In: *Református Szemle* 33. (1940/29), 450–451.
- Tavasz Sándor: Az egyház veteményes kertjei. In: *Református Szemle* 33. (1940/15), 229–231.
- Tavasz Sándor: Búcsú-beszédek a temetéseken. In: *Református Szemle* 33. (1940/17), 263.

- Tavaszy Sándor: Dr. bikfalvi Bene Ferenc. In: *Református Szemle* 33. (1940/13), (199–200) 199.
- Tavaszy Sándor: Dr. Darkó Ákos: Az erdélyi református egyház műemlékei. [*Irodalom rovat*] In: *Református Szemle* 33. (1940/35), 561.
- Tavaszy Sándor: Dr. Illés Gyula kolozsvári tankerületi főigazgató. In: *Református Szemle* 33. (1940/34), 537–538.
- Tavaszy Sándor: Húsvét után. In: *Református Szemle* 33. (1940/9), 129–130.
- Tavaszy Sándor: Készülés az igehirdetésre. In: *Református Szemle* 33. (1940/15), 234–235.
- Tavaszy Sándor: Magyar kormányférfiak Erdélyben Erdélyért. In: *Református Szemle* 33. (1940/27), 433–435.
- Tavaszy Sándor: Püspöki látogatás a széki egyházmegyében. 1940. június 26–28. In: *Református Szemle* 33. (1940/18–19), 277–282.
- Tavaszy Sándor: Sors és imádság. In: *Református Szemle* 33. (1940/24), 365–366.
- Tavaszy Sándor: Számadás. Vásárhelyi János püspök új könyve. [*Irodalom rovat*] In: *Református Szemle* 33. (1940/7), 97–98.
- Tavaszy Sándor: Sulyok István. In: *Református Szemle* 33. (1940/16), 245–246.
- Straub (Rácz) Etelka: A Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulása. In: Emődi András (szerk.): *KRE 100. Tanulmányok a Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulásának századiké évfordulójára*. Királyhágómelléki Református Egyházkerület. Nagyvárad 2020.
- Tavaszy Sándor: Vásárhely János: Számadás. M. Nagy Ottó: Szent hitünk. Kolozsvár, 1939. László Dezső: Az ige egyháza. Kvárt, 1939. [*Irodalom rovat*] In: *Református Szemle* 33. (1940/5), 79.
- Vásárhelyi János: Pásztorlevél. Püspöki körlevél valamennyi nagytiszteletű Esperes és tiszteletes lelkész aának. In: *Református Szemle* 33. (1940/25), 381–383.

* * *

The Second Vienna Award brought a positive turn for the Hungarians living in Northern Transylvania, which was also reflected in the academic life. In our study, we examine the impact of the return to the motherland on the work of theological teachers. *Református Szemle* was one of the most important press organs of Transylvanian Reformed Church, and we will examine the writings, editorials and articles published there. The articles of the year 1940 are examined in more detail. During this year, four teachers (Tavaszy, Gönczy, Imre, Nagy) had their writings published in the *Református Szemle*. We analyse their writings exploring the eventual influence of the aftermath of the Second Vienna Award on the style, message, and theme of their writings.

Keywords: Northern Transylvania, Second Vienna Award, Protestant Theological Institute, theological teachers.